

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ У 7-9 КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Важливим чинником формування національної самосвідомості учнів є вивчення історії рідного краю, яка найтісніше пов'язана з історією всієї країни, є її найважливішою складовою. Саме з вивчення історії рідного краю починається усвідомлення високих понять «Батьківщина», «патріотизм» тощо. Рідний край – це «мала Батьківщина», яка уособлює певну територію, з якої кожна людина починає свідоме життя і формує власний світогляд.

Історичне краєзнавство завжди відігравало надзвичайно важливу роль у формуванні національної самосвідомості. Саме завдяки йому у складних умовах залежності від інших держав, нав'язування імперської свідомості, зберігалися основи для майбутнього національно-культурного відродження, національної ідентифікації, формування історичного і державного мислення. Конкретні дати, події, явища, люди, з яких, власне, складається історія рідного краю завжди були об'єктом вивчення, завжди впливали на мислення людей, особливо тоді, коли до них можна було «доторкнутися», коли в них можна було пересвідчитися [1, 12].

Факти та події історії краю можуть підтвердити або спростувати наслідки історичних досліджень, узагальнень.

Головне завдання вивчення історії рідного краю – формувати історичне мислення, логіку історичного пізнання та розуміння історичного процесу на конкретних прикладах регіональної, близької учням, історії.

Важливу роль історичне краєзнавство відіграє у формуванні історичної пам'яті, яка зберігає джерела історичного процесу і відтворює історичний досвід суспільства. До історичної пам'яті належать генетична пам'ять поколінь і кожної людини, зокрема, зосереджені в архівах, музеях, бібліотеках та інших державних та приватних зібраннях, історичні матеріали, документи, а також історичні пам'ятки архітектури, мистецтва тощо [1, 13].

У процесі вивчення історії краю найбільш ґрунтовно розкриваються поняття історичної пам'яті, свідомості, мислення та досвіду, які необхідно формувати саме у молоді.

На глибоке вивчення історії рідного краю націлюють Національна доктрина розвитку освіти у XXI ст., Концепція шкільної історичної освіти.

Шкільна програма історії України передбачає уроки вивчення історії краю. Вони проводяться після вивчення кожного періоду розвитку суспільства: від найдавніших часів і до сьогодення [2, 14-75]. Таким чином вчитель має змогу, опираючись на попередні знання учнів, здобуті під час вивчення теми або розділу, узагальнити їх, конкретизувати, розширити, зробити доступнішими, наповнити знайомими учням географічними назвами, людьми під час вивчення відповідного періоду історії рідного краю. Завдяки цьому знанню посилюється ефективність навчальних, розвиваючих і виховних цілей уроку.

Сучасні методисти пропонують два основних види занять: урок, присвячений вивченню історії краю, та урок з елементами краєзнавства, де місцевий матеріал подається у вигляді окремих питань, фактів, фрагментів. Їхній розгляд проводиться на будь-якому з його етапів [3, 92]. Залежно від співвідношення основного і місцевого матеріалів, учитель може використати такі елементи краєзнавства на уроках історії України: краєзнавчий вступ до уроку або одного з питань, що розглядаються на ньому; краєзнавча конкретизація основних проблем заняття; краєзнавче доповнення до опорного матеріалу; краєзнавчий матеріал як основа вивчення теми уроку або окремих його питань [3, 92-93]. Ефект від проведення таких уроків набагато вищий. У такому випадку, передбачені програмою в кінці кожної теми, розділу уроки з вивчення історії рідного краю можуть бути повторювально-узагальнюючими, на яких вчитель може застосувати різноманітні форми навчання, залучати додаткову інформацію, яку не зміг використати на основних уроках теми за браком часу.

Уроки з історії рідного краю можна проводити і в класі, і в місцевому краєзнавчому музеї, якщо він є. У другому випадку багатство речових пам'яток, письмових джерел дозволить створити якнайповніший образ про життя і боротьбу далеких предків, тим більше, що матеріал періоду, що вивчається, буде пов'язаний з попереднім і наступним періодами історії краю.

Слід враховувати також, що в учнів 7-9 класів переважає образно-емоційне сприймання, тому вивчення теми повинно супроводжуватися використанням максимально можливої кількості різних видів наочності.

Після відвідання музею вчитель може запропонувати учням розповісти у формі оповідання про мандрівку у далеке минуле краю. Основу сучасних вимог до уроків з історії краю становлять: різноманітність форм і методів з акцентом на самостійний шлях здобуття знань; групове навчання і диференційований підхід; оптимальність вибору типу уроку відповідно до обсягу, змісту краєзнавчого матеріалу [3, 95].

Зокрема на уроці «Наш край в давнину» вчитель закладає основи для вивчення історії рідного краю; ознайомлює їх з основними подіями найдавнішої історії; показує нерозривність історії рідного краю з історією країни. Він може застосовувати словесний метод, засобами якого можуть бути розповідь, бесіда, а прийомом – аналітичний опис.

Учитель з'ясовує, що учням відомо про свій край, рельєф місцевості, використовує знання, які вони отримали під час вивчення курсу «Рідний край» (5 клас).

На уроці слід закріпити поняття «джерела історичних знань», «археологічна культура» тощо. Називаючи ту чи іншу археологічну культуру, яка відкрита і досліджена в їхньому краї, вчитель може застосовувати наочний, реконструктивний методи навчання, запропонувати учням пригадати, що вони знають про цю культуру за такою схемою:

Розповідаючи про періоди історії рідного краю, вчитель має можливість ще раз узагальнити знання учнів про основні характерні риси періодів найдавнішої історії України.

На уроці «Наш край в IX – XIV ст.» вчитель пропонує учням визначити за настінною картою, який союз східнослов'янських племен проживав на їх території, у межах якого князівства були розташовані їхні землі.

Учитель пропонує згадати основні етапи розвитку Київської держави і допомагає учням співвіднести історію всієї держави з історією краю за планом:

1. Політична історія.
2. Розвиток господарства.
3. Розвиток культури.
4. Розпад Київської держави і подальша доля краю.

Так само можна побудувати урок, присвячений історії краю у XIV-XV ст.

У курсі історії України у 8 класі передбачено два уроки з історії рідного краю, які охоплюють періоди, відповідно: другу половину XVI-XVII ст. і першу половину XVIII ст.

Оскільки курс охоплює найбільш динамічний і драматичний період у розвитку країни, то необхідно включати краєзнавчий матеріал в теми тих чи інших уроків з метою кращого розуміння загальних закономірностей розвитку країни, вироблення в учнів вміння співвідносити події, явища, процеси рідного краю з історичним розвитком усієї країни.

На цих уроках вчитель може залучати учнів до роботи з окремими письмовими джерелами, вчити їх робити короткі повідомлення і виступати з ними перед однокласниками.

Актуальним і високоефективним є проведення уроків у місцевому краєзнавчому музеї.

Важливо з'ясувати участь населення краю у боротьбі з поневолювачами, у подіях Національно-визвольної війни українського народу під керівництвом Б. Хмельницького, роль у розвитку господарства і культури України.

У курсі історії України в 9 класі шкільною програмою передбачено три уроки з історії рідного краю. Крім образно-емоційного сприймання, учні здатні до абстрагування, до самостійної роботи з навчальним матеріалом. Тому вчитель може ширше використовувати різні види бесіди з елементами лабораторно-практичної роботи з документами, краєзнавчими матеріалами. Учні можуть складати текстові таблиці, або коментувати їх, готувати реферати, а за наявності достатнього матеріалу брати участь у конференціях.

Цікаві методичні поради щодо проведення уроків з історії рідного краю подані у підручнику з історії України в 9 класі Ф. Турченка і В. Морока [4]. Вони передбачають різні види роботи вчителя і учня.

Не менш важливими можуть бути активні ігрові форми навчання, зокрема

історичні вікторини, брейн-ринги, які доцільно проводити з метою узагальнення повторення і систематизації набутих знань.

Таким чином, вивчення історії рідного краю буде сприяти вихованню патріотизму, поваги до предків, які жили, працювали, боролися в минулому, які гідні поваги і наслідування.

Почуття любові до «малої Батьківщини» неодмінно будуть стосуватися і великої Батьківщини – України, будуть важливим чинником формування активної життєвої позиції підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Г.В. Методологічні проблеми шкільного і вузівського історичного краєзнавства // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – С. 9-15.
2. Історія України. Всесвітня історія 5-12 класи. Програми для загальноосвітніх закладів. – К.: ВТФ Перун, 2005. – 144 с.
3. Треф'як Я.І. Методика проведення уроків з історичного краєзнавства // Історичне краєзнавство в системі історичної освіти: здобутки, проблеми, перспективи. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – С. 92-99.
4. Турченко Ф.Г., Мороко В.М. Історія України. Кінець XVIII початок XX століття: Підручник для 9 класу. – К.: Генеза, 2000. – 424 с.